Julius Kanarskas
Kretingos istorijos bruožai
V3 studija
Kaunas, 2018
ISBN 978-609-8077-74-2

Jurgio Pabrėžos paminklo atidengimo iškilmės. Fot. Antanas Lūža. 1993 m. birželio 26 d. *KMIFR (b. n.).*

1993 m. birželio 26 d. iškilmingai konsekruotas paminklas botanikui, pa- 95

mokslininkui, liaudies gydytojui, vienuoliui pranciškonui, kunigui Jurgiui Pabrėžai – tėvui Ambrozijui (1771–1849). Jį kūrė klaipėdiškis skulptorius Algirdas Bosas, o aplinką projektavo architektas Saulius Manomaitis. Paminklas pastatytas Kretingos rajono savivaldybės ir visuomenės lėšomis[390]. 96

1817–1849 m. vienuolyne gyvenęs bernardinų kunigas t. Ambrozijus Pabrėža tyrinėjo Žemaitijos augalus, domėjosi vaistažolių gydomosiomis savybėmis, darė iš jų tinktūras. Jomis gydė miesto ir apylinkės ligonius, daugiausia vargšus, elgetas ir našlaičius. Jo pagalbos prašyti pasiligoję asmenys ar jų artimieji atvykdavo ir iš tolimesnių Žemaičių vyskupijos parapijų. 208

T. Ambrozijus Pabrėža OFS (1771–1849). Biustas. Skulpt. Petras Kalenda. Fot. Julius Kanarskas. 2005 m. *KMVDR, nr. LS-2081.*

Mažesnieji broliai skatino tikinčiuosius jungtis į Šv. Pranciškaus III ordiną, t. y. tapti pranciškonais pasauliečiais – atgailos broliais ir seserimis. Šiai brolijai daugiausia priklausė dievobaimingos moterys, dėl to liaudyje atgailos seserys dažnai buvo vadinamos davatkomis. Šv. Pranciškaus III ordino narių eiles papildydavo tretininko pašaukimą pajutę dieceziniai kunigai, tarp kurių buvo ir kunigas Jurgis Pabrėža, kilęs iš Lenkimų parapijos Večių kaimo. 265

Jis vidurinį išsilavinimą gavo Karolštato aukštesniojoje mokykloje, studijavo Vilniaus universitete ir Varnių dvasinėje seminarijoje. Įšventintas kunigu, nuo 1796 m. tarnavo Žemaičių vyskupijos parapijose. 1816 m. gruodžio 8 d. apsisprendė tapti vienuo-

390 PAULIKAITĖ, Genovaitė. Kuriamas J. Pabrėžos paminklas. *Švyturys* (Kretinga), 1991, gruodžio 18, p. 2; Kretingai – 740 metų. *Lietuvos rytas,* 1993, birželio 29; SKRIPKAUSKAS, Juozas. Kretingos jubiliejus. *Vakarų ekspresas,* 1993, liepos 2; KUKLYS, Algis. Auksinis paminklas. *Vakarų ekspresas,* 1994, balandžio 8, p. 12.

liu tretininku, o 1817 m. gruodžio 9 d. padarė įžadus, gavo bernardino abitą, vienuolinį t. Ambrozijaus vardą ir persikėlė į vienuolyną[1272].

Paskirtas bernardinų mokyklos mokytoju, dėstė lotynų kalbą, gamtą, geografiją, tikybą. Manoma, kad darbas mokykloje paskatino jį po 1825 m. parašyti pirmąjį lietuvišką geografijos vadovėlį, skirtą vidurinių mokyklų žemesnėms klasėms[1273]. 1821–1828 m. t. Ambrozijus buvo vienuolyno pamokslininku misionieriumi, kurio pamokslai skambėjo daugelyje Žemaitijos bažnyčių. Ruošdamasis jiems, stengėsi pažinti tos vietovės žmonių gyvenimo būdą, įpročius, ydas, elgesį. Todėl pamokslai besiklausantiems būdavo aktualūs ir lengvai suvokiami. Šiandien jie vertinami kaip svarbus XIX a. I pusės žemaičių papročių ir kultūros pažinimo šaltinis.

T. Ambrozijus garsėjo kaip sumanus nuodėmklausys, dvasios vadovas ir religinio turinio knygų autorius. Jo palikimą sudaro apie 4 000 dvasinio turinio raštų. Iš jų paskelbtas nuodugniai išpažinčiai pasiruošti skirtas veikalas *Parkratims sumenys*, kurį redagavo ir 1869 m. Tilžėje išleido vyskupas Motiejus Kazimieras Valančius. Knygelė vadinosi *Parkratima ąnt Saužines* ir turėjo didelę paklausą, 1877 m. ir 1893 m. pakartotinai spausdinta. Kunigas daug laiko skyrė savo asmenybės ir dvasios tobulinimui, apaštalavimo darbams. Taip pat rašė eilėraščius žemaičių ir lenkų kalbomis, užrašinėjo žemaičių ir latvių liaudies dainas, kurias siuntė Simonui Daukantui.

Didžiąją gyvenimo dalį jis pašventė botanikos ir medicinos mokslams. Viename laiške rašė: *Dar vaikas būdamas pamėgau augalus, juos sodinau, ravėjau ir su jais žaidžiau. Norėdamas pažinti jų savybes, darydavau tinktūras*[1274]. Jis studijavo botanikos ir medicinos knygas, susirašinėjo su Vilniaus universiteto mokslininkais, rašė mokslinius darbus žemaičių, lenkų ir lotynų kalbomis. Keliaudamas po Žemaitiją užrašinėjo augalų vardus, rinko vaistažoles, sudarė apie 800 augalų herbarą. Sukauptas žinias stengėsi pritaikyti praktikoje, savo celėje priiminėjo ir gydė ligonius.

Svarbiausi jo moksliniai darbai – 1834 m. sudarytas sisteminis augalų vardynas *Wardaa tayslyynee Augimiu, atsyrądąntiu Augmyniićźioo źemaytyyniee, Óźwerąćźio saawiejy Augmes liig śźioł aatrastas Źemaytiusy, Lyyitówoo, Wolyynyjoo, yr Podoolyjoo: só prijuungsynó Waarduu paprastuuju Źemaaytyszku, Lyitóówyszku, Pruusyszku, yr Łaatwyszku, żmonyyms tuu Taautuu geraa żyynomu*, alfabetinis žemaitiškai lotyniškas morfologinių botanikos terminų žodynas *Sryje Balsenyyny. Biiluu Źemayt. Łotinyyniu* ir 1843 m. baigtas rašyti mokslinę veiklą vainikavęs augalų sistematikos veikalas *Tayslós augumyynis, kóremy taalpynas augimys ligszioł raastosys teyp muusosys kayp nekórios swetszaalys só prijungimó abładny prajoowa weykała yr sóraaśźima waarduu paprastuuju teyp źemaytyszku, kaypo pruusyszku, łaatwyszku, yr waarduu tayslyyniu źemaytyszku só łotiinyszkays*. Šiam darbui parašyti t. Ambrozijus paaukojo 8 metus. Knygai išspausdinti buvo surinktos lėšos, tačiau jai pasirodyti Lietuvoje nebuvo lemta. Tik 1900 m. išeivijos lietuviai paskelbė dalį šio veikalo, pavadintą *Botanika arba Taislius Auguminis*.

1818 m. vienuolyne gyveno 9 kunigai ir 3 broliukai[1275]. 1819 m. vienuolyną bernardinai remontavo[1276], 1821 m. gvardijono t. Henriko Skačkauskio rūpesčiu buvo atnaujinta vienuolyno tvora, kurios pamatiniame akmenyje iškaltas užrašas *R. 1821 ZA GWAR JX: SKACZ KOWSKIM*[1277]. 1822 m. prie užtvankos vienuoliai pasistatė akmenų mūro vandens malūną[1278].

1827 m. parapijoje buvo 545 katalikų namai[1279]. 1828 m. vienuolyne gyveno gvardijonas t. Henrikas Skačkauskis, vikaras t. Simonas Grosas, kunigai t. Melachijus Dulevičius, t.

1272 GIDŽIŪNAS, t. Viktoras OFM. *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)*. Roma, 1993.

1273 TARVYDAS, Juozas. J. Pabrėža – pirmojo lietuviško geografijos vadovėlio autorius. In: *Jurgis Pabrėža (1771–1849)*. Vilnius, 1972, p. 55–62.

1274 DAGYS, Jonas. J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai. In: *Jurgis Pabrėža (1771–1849)*. Vilnius, 1972, p. 8–9.

1275 *Akt wizyty Jeneralney kościoła y klasztoru Kretyngowskiego X. X. Bernardynów obyty 1818 febr. 27.* LMABRS, f. 39, b. 110, l. 13v–15.

1276 *Wizyta kościoła i klasztoru Kretyngowskiego z roku 1827*. 1827–1830 m. LMABRS, f. 39, b. 107, l. 4.

1277 *Kretingos pranciškonų vienuolynas ir bažnyčia*. KMMA, f. 5, b. 21, s. v. 53.

1278 Statybos data „R 1822“ iškalta vienuolyno kertiniame akmenyje.

1279 *Wizyta kościoła i klasztoru Kretyngowskiego z roku 1827*. 1827–1830 m. LMABRS, f. 39, b. 107, l. 4.

268

Placidas Grotmanas, t. Kiprijonas Jankevičius, t. Kornelijus Juodzevičius, t. Grigas Juškevičius, t. Ambrozijus Pabrėža, t. Karolis Petrosevičius, t. Silvestras Stanevičius, t. Andrius Urbonavičius, architektas br. Fabijonas Barkauskas, zakristijonas br. Pranciškus Tokažauskas, prievaizdas br. Simonas Volkas, stalius br. Pranciškus Gecevičius, siuvėjas br. Liucijus Sakalavičius, padavėjas br. Dionizas Verešila, račius br. Karolis Rimkevičius ir felčeris br. Benediktas Lipinskis, rūpinęsi ūkiniu vienuolyno gyvenimu[1280].

1280 MIŠKINIS, Algimantas. Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai. In: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės.* Vilnius, 2004, t. 3, kn. 1, p. 301.

1848 m. sausio 5 d. vienuolyne mirė t. Henrikas Skačkauskis[1291]. Bernardinai palaidojo jį pagarbioje vietoje – prie pagrindinio tako priešais Šv. Jurgio koplyčią. Kapą paženklino žemaitiško lauko akmens antkapine plokšte, kurioje iškalta epitafija lotynų kalba skelbia: *Ex-Provincis Henricus Skaczkowski Vixit 78 ano Obiit 1848 Ianuar 5 d.*

Šalia jo netrukus buvo palaidotas kitas garbingas bernardinas, 1849 m. spalio 30 d. po ligonių priėmimo valandų miręs garsus pamokslininkas, floros tyrinėtojas, bendrinės žemaičių kalbos kūrėjas, liaudies gydytojas t. Ambrozijus Pabrėža. Vienuoliai rado jį savo

269

celėje parimusį ant klaupto prie kryžiaus. Žemaičiai neužmiršo savo dvasios ganytojo ir kūno gydytojo, laikė jį šventuoju, lankė kapą melsdamiesi užtarimo nuo ligų ir negandų[1292].

1291 VALANČIUS, Motiejus. *Raštai.* Vilnius, 1972, t. 1, p. 206.

1292 POVILONIS, Juozas. Vienas iškiliausių žemaičių. *Naujasis židinys,* 1991, nr. 1, p. 19–23; GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849).* Roma, 1993.

285

Gvardijonas t. Augustinas Dirvelė ėmėsi rūpintis t. Ambrozijaus Pabrėžos ir vienuolijos atgaivintojo t. Pranciškaus Bizausko atminimo įamžinimu. Pranciškonai ruošė monografijas apie šiuos kunigus, palikusius ryškų pėdsaką Kretingos, Lietuvos ir Pranciškonų ordino istorijoje. Ant t. Ambrozijaus kapo 1933 m. iškilo neogotikinė koplytėlė su vienuolio ir dviejų angelų skulptūromis, kurias t. Augustinas Dirvelė parvežė iš Vokietijos[1421]. Vienuoliai rinko medžiagą apie t. Ambrozijų, rengėsi jo beatifikacijai, leido atvirukus ir atmintines su jo kapo vaizdais.

1421 KANARSKAS, Julius. Senosios Kretingos parapijos kapinės. *Liaudies kultūra,* 1995, nr. 2, p. 37.

Pabrėža Jurgis Ambrozijus, 95, 96, 208, 216, 225, 232, 255, 265-268, 272, 285, 288

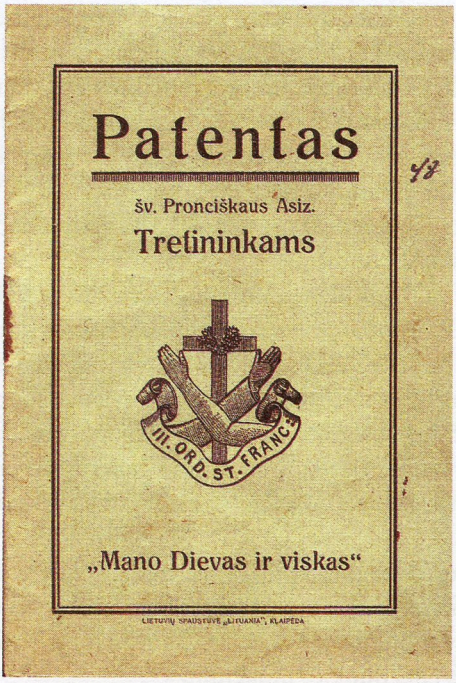

Šv. Pranciškaus III ordino (pranciškonų pasauliečių) nario pažymėjimas. 1923 m. *KMDR, nr. D-273.*

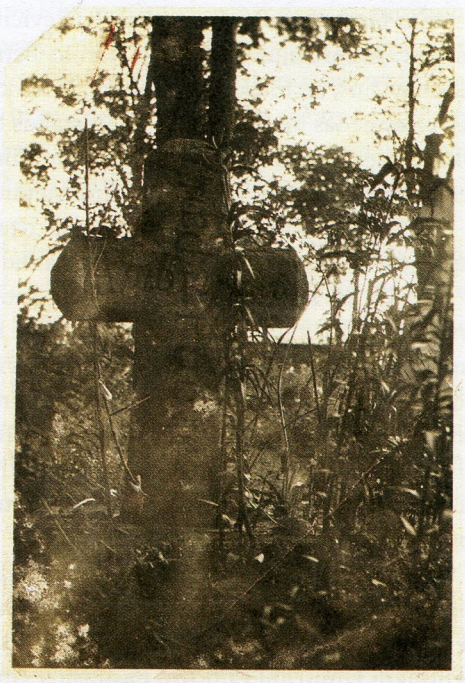

T. Ambrozijaus Pabrėžos kapas 1929 m. *KMIFR, nr. GEK-27230.*

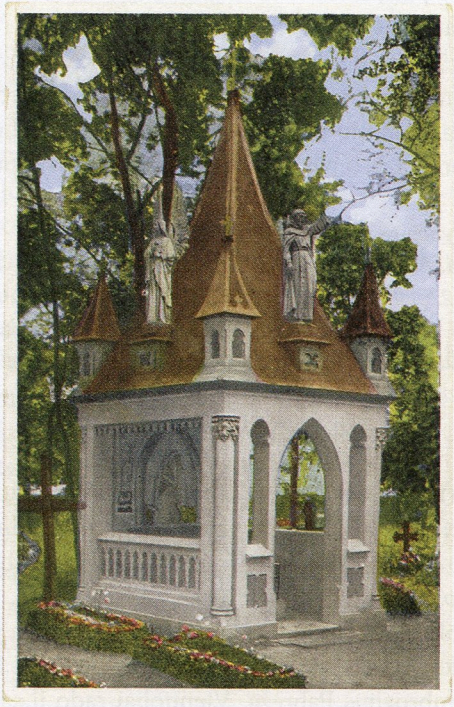

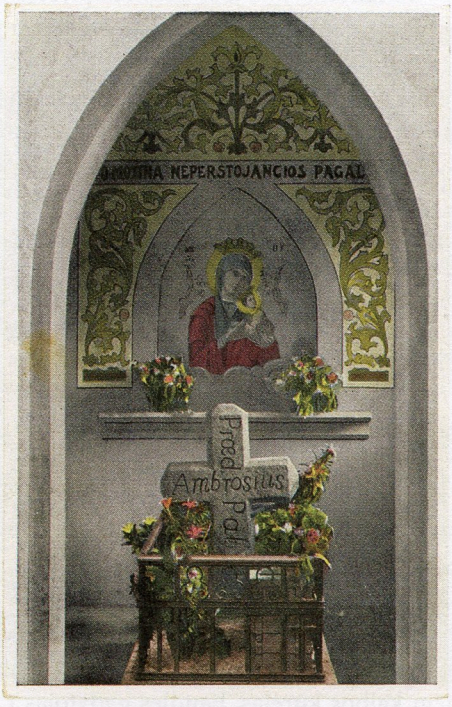

T. Ambrozijaus Pabrėžos kapas po 1933 m. Pranciškonų vienuolyno rūpesčiu išleistas atvirukas. *Dainiaus Raupelio kolekcija.*